

Toată lumea știe cât de felurite înțelesuri are cuvântul timp; de aceea mi se pare superfluă ideea de a enunța aci definiția timpului. Desigur, aceeași lume este încunonștințată și asupra originii etimoniului în cauză. El derivă din lat. **tempus**.

În schimb, mai puțin numeroși sunt cei care știu că pentru tâmplele capului, romanii aveau cuvântul **tempora**, pluralul lui **tempus**.

Forma diminutivă a lui **tempus** este **templum** (pl. **templa**). Inițial prin **templum** se înțelegea o suprafață de teren cu spațiul ceresc corespunzător (**templum caeli**), în cadrul căreia preoții (i.e.augurii) cercetau zborul păsărilor spre a ajunge la auspicii, adică la prevestirea cursului evenimentelor.

Într-o etapă ulterioară **templum** a fost raportat la edificiile religioase închinat diferitelor divinități și, înainte de orice, lui Saturn, replica romană a lui Chronos, zeitatea greacă a timpului.

Templa (pl.lui **templum**) a dat în limba română **tâmplă** (capului). Așa dar, rom.**tâmplă** nu derivă din **tempus tempora** (ca în limba latină) ci din diminutivul acestuia, adică (**templum**) **templa**; același fenomen s-a întâmplat și-n alte idiomuri neolatine¹ sau nelatine². În franceză, de exemplu, în secolul XVI, adică în timpul lui Lonsard, **tempe** (**tâmplă**) încă mai era pronunțat **temple** (a se vedea în această privință și engl. **Temple**, evident, însușit din franceza veacurilor de mijloc).

Desigur, cititorul pe bună dreptate se va întreba de ce părțile laterale ale capului, dintre urechi și văgăuna ochilor, sunt indicate printr-un cuvânt care, atât în latină cât și în unele limbi neolatine³, conține ideea de timp. Voi încerca să dau răspunsul de rigoare.

De la un anume moment, înaintarea în vârstă a individului este însoțită de încărunțirea graduală a părului ; or, primul care se albește în defilarea vremii este părul de pe părțile parietale ale capului. Iată așadar, de ce aceste părți au fost denumite **tempora** (în lat.) sau **templa** (în câteva limbi neolatine).

Raportul de cauzalitate între vârsta omului și procesul de albire a podoabei capilare a fost sesizat încă din antichitatea greco-romană, drept pentru care el și-a găsit expresia în scrierile mai multor autori: „*temporibus* subl.a. *geminis canebat sparsa senectus*” spunea Vergilius, iar Celsus, cărturar de faimă (sec.II-III d.H.), nota: „*a tempora incipiens pervenit ad alterum tempus* subl.a.3”⁴, pasișându-l oarecum pe grecul Theocrit care, într-una din idilele sale bucolice, dacă nu mă-nșel⁴, afirmă că îmbătrânirea începe cu albirea părului de pe tâmple.

Din tot ce s-a spus până aici, s-a reținut, cred, că rom. **tâmplă**, în semnificația lui anatomică, derivă din (**templum**) **templa**.

Dar tâmplă mai înseamnă și altceva în limba română: peretele de lemn (mai rar de zid) placat cu icoane, care desparte naosul de altarul unei biserici. Și acest cuvânt derivă tot din lat. **templum** (pl.templa), însă în înțelesul lui de templu și nu de timp.

Nu începe îndoială că în epoca creștinismului primar din spațiul carpato-balcanic “Casa Domnului”(ca să mă folosesc de formula lui Tache Papahagi)⁵ era desemnată cel puțin prin doi termeni: biserică (**basilica**) și tâmplă (**templa**). Faptul nu-i de mirare de vreme ce și alte popoare din juru-ne se foloseau (și se mai folosesc încă) de câte 2-3 termeni pentru ceea ce numim noi astăzi biserică. De exemplu, hram și țărca (*ğarcva*) la bulgari; *egyhaza* și *templom* la maghiari; *naos* și *ekkllesia* la greci; *chiesa* și *tempio*, la italieni. Mai adaug că tâmplă este numită și supra structura caselor, adică partea cea mai înaltă (acoperișul din lemn) fapt neînregistrat în DEX.

Odată cu 864, anul creștinării țarului Boris, s-au creat condițiile bizantinizării bisericii noastre prin intermediul bulgarilor. Acum începea să se introducă în structura arhitecturală a bisericilor iconostasul (catapeteasma), prilej cu care acestuia i se va transfera de către români denumirea de tâmplă⁶. Firește, tâmpla, în tripla ei ipostază (templu, acoperiș, iconostas) era lucrată cu precădere din lemn. În consecință, meșterii respectivi s-au numit tâmplari, după cum cei care făceau doage sau fuse s-au numit dogari și, respectiv, fusari.

Evident, bârnele, dulapii, stâlpii trebuiau ciopliți și fasonați cu mîgală ca să se potrivească perfect în locurile convenite. De aceea, zic eu, că verbul a (se) tâmpla, trebuie să fi avut la început înțelesul de a se potrivi. “Tâmplă-se de se duseră în oaste...”⁷, în sensul că s-a potrivit de s-au dus la oaste sau : ”atuncea se tâmplă subl.a. de fu cutremur mare câtu se risipiia bisericile”⁸ (atunci se potrivi să fie cutremur mare...)

A se **întâmpla**, verb reflexiv unipersonal, dezvoltat din a se **tâmpla**, are, în afară de înțelesul de a se produce un eveniment, a se ivi ocazia, și pe cel de “a se nimeri”, „a se brodi”, “a se potrivi”. În concluzie, eu cred că “întâmplare” nu-i preroman, cum presupun unii cercetători⁹; el derivă din lat. in+templare așa cum se postulează, de altminteri, în DEX.

NOTE

1. *Tempia in it. și teimya* într-un dialect it.
2. La albanezi, *tâmbra* (Al.Phillippide, *Originea Românilor*, II, Iași, 1928, p.318); *tëmb*, *tëmbel*, înregistrează H.Mihăescu, *La Romanité dans le sud-est de l'Europe*, București, 1993, p.206. *Tëmb* îl înregistrează și Tache Papahagi în *Dicționarul dialect. aromân*, București, 1974, p.1185 (s.v.). Surprinzător, *tëmth* (pentru tâmplă) la Șerban Tăbăcu, *Dicționarul albanez-român*, Buc.,1996, s.v.,p.177.
3. Am precizat “unele” limbi neolatine, deoarece în altele (spaniolă de pildă), tâmplei i se spune sentizo; în schimb, osului temporal i se spune hueso-temporal.
4. Neavând la îndemână opera lui Tacit, am citat din memorie spusele sale.
5. Tache Papahagi, în *Omăgiu acad.I.Bianu*, București, 1927, p.286.
6. Tâmpla (i.e.catapeteasmă, iconostas) înlocuiește vâlul din templele antice; acesta era făcut din in sau mătase ca în cazul templului din Ierusalim. “Să faci o perdea de in răsucit și din mătase violetă, stacojie și vișinie, răsucită, iar țesătura ei să aibă chipuri de heruvimi, alese cu

iscusiță" (Exod, 26/13); „Acolo să-și moaie preotul degetul său în sânge, să stropască cu sânge de șapte ori înaintea Domnului, asupra perdelei subl.a. lăcașului sfânt" (Levit., 4/6); "Și iată catapeteasma templului s-a sfâșiat în două de sus până jos și pământul s-a cutremurat și pietrele s-au despicat" (Matei, 27/51).

În afară de perdele, despărțitura dintre altar și naos era marcată la început și de **cancelli** (un fel de gratii, de obicei din marmură) și stâlpi, de regulă, câte doi la număr. În privința aceasta vezi A.Grabar, *Deux notes sur l'histoire de l'iconostase d'apres les monuments de Zougoslavie*, Recueil Grabar, I, nr.30, p.410

7. B.P.Hașdeu, *Cuvinte din bătrâni*, I, București, 1983, p.370 (ediția G.Mihăilă)
8. *Ibidem*, p.387
9. I.I.Rusu, *Etnogeneza Românilor*, București, 1981, p.116, 335.